

Bodnár Erzsébet

Mazzini, a szlávok és a keleti kérdés^{*}

A 19. század első felében Nyugat-Európa növekvő érdeklődéssel tekintett a kontinens másik felére, a szláv világra. Már korábban is létesültek kapcsolatok a nyugati és a keleti államok között, és ez különösen igaz a szláv lakta területekhez közel fekvő itáliai államok esetében. Ennek ellenére a nagy szláv hatalmat, Oroszországot csak a napóleoni háborúkban betöltött jelentős szerepe alapján fedezték fel, amikor hadserege Bécsben, Párizsban és Itáliában is megjelent. A nagyhatalmi pozícióba jutó Orosz Birodalom beleszóllhatott az európai ügyek alakításába, a bécsi kongresszus után az új nemzetközi rendszer megalkotójaként a régi rend egyik meghatározó védelmezője lett.

Oroszországnak 1815-től újjáéledő, dél-nyugat felé irányuló expanziós politikája Európát aggodalommal töltötte el. A kis délszláv államok ekkor kezdték felfedezni identitásukat, ráébredván arra, hogy közös az eredetük, mindannyian egy nagy szláv család tagjai. Oroszország mellett a fejlett nyugat-európai államok, és az egységre, az önálló államiságra vágyakozó Itália is egyre megértőbbnek mutatkoztak a függetlenséget és autonómiát követelő déli szlávok törekvései iránt. A szláv probléma így a keleti kérdés részeként fokozatosan európai problémává nőtte ki magát, és fontossága, súlya a nagyhatalmi politikában sokkal nagyobb lett annál, mint amilyennek látszott. Felmerült az a dilemma, hogy vajon a szlávok a török és az osztrák uralom lerázása után egy nagy államba foghatnak-e tömörülni, vagy esetleg kezelhetetlen kis államok sokaságát fogják létrehozni, ami mindkét esetben a bécsi kongresszuson megalkotott európai egyensúly felbomlását eredményezhette. Oroszország állásfoglalása és szerepvállalása a szláv kérdésben döntő volt, hiszen az 1774-es kücsük-kajnardzsai békében foglaltak alapján a Török Birodalomban élő keresztények protektora volt.¹

Az évszázadokig elzárkózó Oroszország I. Péter uralmától kezdődően tűnt fel pozitív szerepben Európában, és a 18. század folyamán, valamint a 19. század elején az Oszmán és a Habsburg Birodalommal, illetve a Francia Császársággal szemben mentsvárként szolgált. Azonban 1815-től, de főleg 1825 után I. Miklós

^{*} E tanulmány bővített változata annak az előadásnak, amely 2005. március 8-án a *Mazzini 2005* című nemzetközi konferencián (Debrecen) hangzott el.

¹ Lásd részletesen: Jelavich, Barbara: *A Balkán története I.*, Bp., 1996.

uralkodásával az európai ügyekben és a keleti kérdésben határozottabb politikát kialakító konzervatív Oroszország lépett az európai küzdőterre. A lengyel felkelés (1830–31) leverése, az 1828–29-es orosz–török háború (drinápolyi béke), majd az első egyiptomi válság sikeres lezárása (unkiár-iszkeleszi megállapodás, müncheni konvenció, 1833) mind annak voltak a mutatói, hogy az Orosz Birodalom nagyhatalmi pozícióját megerősítette, és a keleti kérdésben megfogalmazott célkitűzését, balkáni presztízsének helyreállítását elérte. Megnyerte a húszas évek keleti kríziseit – Görögország független lett (1830), a Dunai Fejedelemségek szervezeti szabályzatot kaptak (1831–32), a szerb kérdés végső szabályozása 1833-ra befejeződött, és emellett területet is szerzett (a Duna-deltát). Oroszország protektori jogával élve a Balkánon az önálló és autonóm államok elismerésével hegemon szerepre tett szert, és az új államok konzervatív politikai köreivel igyekezett kapcsolatot létesíteni. Mindez aggodalommal töltötte el a nyugat-európai államokat és a keleti kérdésben érdekelt Ausztriát is.² Az Európában Oroszországról kialakult kétféle elképzelés – egy romantikus, a rejtélyekkel teli államról, és egy aggódó, félelemmel teli az expanzív külpolitikát folytató nagyhatalomról – közül egyre inkább a második hódított. Érezhetőbbé vált az attól való félelem Nyugaton, hogy ha a szlávok egyesülnek az oroszokkal – ugyanis kérdésessé vált, hogy a függetlenedő kis szláv államok ellen tudnak-e állni az orosz hatalom nyomásának –, akkor a többi európai néppel szemben túlsúlyba kerülnek. Ez egyben azt a képet vetítette elő, hogy Európa kettészakadhat egy liberális Nyugatra és egy konzervatív Keletre, amely a szövetségi rendszerek szintjén egyébként már 1833-ra (Négyes Szövetség – „Keleti Udvarok Szövetsége”) be is következett, majd a krími háborúban megismétlődött, amikor a liberális blokkot alkotó Anglia és Franciaország védelmébe vette a Török Birodalmat a magára maradt konzervatív Oroszországgal szemben.³

Ezek az aggodalmak és félelmek a nagyhatalmak és az itáliai államok külpolitikájára egyaránt kihatottak, ami 1831 után még erőteljesebben érződött, mivel különösen sok emigráns (elsősorban lengyel) menekült Nyugat-Európába és az itáliai államokba, ahol oroszellenes propagandát folytattak.

Ausztria esetében más volt a helyzet, hiszen Itália és a szláv államok közös ellenségének számított. A Risorgimento és a keleti kérdés összefonódását Cesare Balbo érzékeltette is munkájában. Az 1844 után Itália-szerte népszerűvé vált Itália reményeiről (*Delle Speranze d'Italia*) című művét sokan megleléssel és egyetértéssel olvasták. A szerző ebben felvetette Ausztria Keletre nyomásának gondolatát, és azt fogalmazta meg, hogy a nagyhatalmi érdekei miatt a Balkán felé forduló birodalomtól megszabadulhatnak az itáliai államok. Balbo elképzelésének oroszellenes éle és realitása is volt, hiszen az Ausztria érdekeit sértő, fo-

2 Lásd részletesen: Kinjapina, N. Sz.: *Vnyesnyaja polityika Nyikolaja I.*, Novaja i Novejszaja Isztorija, 2001. 1. 192–210.

3 Seaman, L. C. B.: *From Vienna to Versailles*, London, 1995. 31.

lyamatosan erősödő orosz balkáni aktivitás vezethetett a két állam konfrontálódásához, és végződhetett az Oszmán Birodalom széthullásával, az előbbi egyébként a krími háborúban be is következett. Balbo elképzelését a hadsereggel rendelkező ambiciózus Piemontra alapozta, amely az osztrákok elleni háborúja esetén számított a szlávok támogató szövetségére is.⁴

Tehát a Risorgimento időszakában a szlávok iránti érdeklődés Itáliában a figyelem középpontjába került, és ez elsősorban a lengyelek iránti szimpátiában nyilvánult meg, velük a politikai palettán mindenki – konzervatívok, liberálisok, demokraták – számolt, mert úgy vélték, a két népet barátság fűzi össze. De emellett Oroszországnak a 18–19. század fordulóján követett Itália-politikája, – Szuvorov észak-itáliai hadjárata, I. Sándor határon túli alkotmányos diplomáciai törekvései, az itáliai ügyek (melynek a szakértője Pozzo di Borgo volt) iránti érzékenysége – amely az itáliai államok számára megfelelőbb és előnyösebb volt, mint a szomszédos nagyhatalmaké (Ausztriáé és Franciaországé), a nagy távolság ellenére életben tartotta az oroszok iránti érdeklődést is.⁵

Az oroszok felé megnyilvánuló lelkesedést I. Miklósnak az abszolút monarchiákat, a Szent Szövetség életben tartását támogató konzervatív rendszere és politikája hűtötte le. Az 1830–31-es, majd az 1848–49-es forradalmak leverésében játszott szerepe, de különösen a lengyelek elnyomása miatt az olaszok és az itáliai államok elfordultak Oroszországtól. Még az Egyházi Állam is kiállt a lengyel ügy mellett, XVI. Gergely és IX. Pius pápák, bár igen óvatosan, de szót emeltek a katolikus lengyelekért. A lengyel ügy támogatásának nyílt vállalása Niccolo Tommaseonak, (aki 1835-ben megjelent, *Lengyelország és Róma (Polonia e Roma)* című munkájában bírálta a pápa passzív magatartását) és Vincenzo Gioberti tevékenységének volt köszönhető, és az itáliai katolikusok körében egy olyan szemlélet kialakulásához vezetett, amely egy harmadik út létezésének is esélyt adott. Azt hirdette, hogy „a hit, a szabadság és a rend” között feszülő ellentétek kibékíthetők.⁶ A lengyelek támogatása csupán elvi szinten fogalmazódott meg, és annak a politikai gyakorlatra nem volt hatása. Gioberti úgy vélte, hogy a szlávok egyesülése új energiát hoz majd Európába. De arra is figyelmeztetett az 1843-ban kiadott művében, *Az olaszok erkölcsi és polgári elsőbbségében (Il Primato Morale degli Italiani)*, hogy az a pánszlávizmus is hódíthat körükben az orosz befolyás erősödésével, amelynek egyik meghatározó eleme a pápaellenesség. Gioberti, mivel az oroszok dél-nyugat felé irányuló terjeszkedésére számított, a katolikus lengyeleknek szánt fontos közvetítő szerepet az ortodox szlávok és az olasz katolikusok jó kapcsolatának kialakításában.

4 Kis Aladár: *Olaszország története 1748–1968*, Bp., 1975. 67. – Jánosi Ferenc: *Olaszország története*, Pest, 1865. I. kötet 120.

5 Lásd részletesen: Hartley, Janet: *Alexander I.*, London, 1996.

6 Kis Aladár: i. m., 66. – Giusti, Wolfango: *Mazzini e gli slavi*, Varese-Milano, 1940. 36–37.

A szabadságukért és nemzeti államiságuk megteremtéséért küzdő szláv népek fontos szerepet kaptak a liberálisok politikai foratókönyvében is. Cavour „egy nagy szláv liberális védőbástya” felállítását szorgalmazta, amelyet szerinte azért kell felépítenie Európának, hogy megvédje önmagát az orosz befolyástól. Emiatt is ítélte fontosnak az orosz–lengyel kapcsolat kiépülésének akadályozását, mert „Európa elkozakosodásával” (eloroszosodásával) nagy veszély fenyegetné az itáliai civilizációt.⁷ Egyébként az olasz liberálisok körében a katolikus lengyelekkel kapcsolatban forradalmár híruk miatt bizonyos fokú zavartság és tanácstalanság is uralkodott. Nem akartak túlságosan barátnak sem tűnni velük, mert attól tartottak, hogy ezáltal kompromittálódhatnak, és kivívhatják a nagyhatalmak, főleg Oroszország ellenszenvét, ami azután nem kívánatos következményekkel járhatna a diplomáciában. Ezért igen körültekintően cselekedtek, és „a mártír nemzet” megsegítésére pénzt gyűjtöttek szimpátiából és együttérzésből. Szkeptikusan fogadták a demokraták azon megállapítását is, hogy a lengyelek közvetítő szerepet játszanak a csehek, a horvátok és az olaszok között.⁸

Az olasz demokraták alakították ki a legerőteljesebb kapcsolatot a szlávokkal. Az európai emigránsok segítségével működő hálózatot építettek ki Európában. Ezekből az együttműködésekben nőtt ki az európai diplomáciától, a nagyhatalmi támogatástól független, és már az uralkodók feltételezett liberalizmusára sem alapozó mozgalom, amely Mazzini Ifjú Itáliájának republikánus és demokratikus elvei („az olasz eszme”) alapján szerveződött, és az ő Egyesített Európájában öltött formát. Mazzini egy olyan európai eszmét fogalmazott meg, amely elválaszthatatlan volt az ő Nemzet-Nép felfogásától, és politikai nézetének lényege kifejezhető e két egymást kiegészítő fogalommal. Az európai eszme az Ifjú Európa megalkotásával – amely az Ifjú Itália elvei alapján létrejött, általa vezetett és támogatott olyan össz(es) európai ifjú nemzet (Ifjú Svájc, Ifjú Lengyelország, Ifjú Németország, Ifjú Magyarország, és a többi) összefogásából állt, amelyeknek a régi (keresztény köztársasági) rendszer megszüntetése volt a feladatuk – Mazzini eszméinek beteljesedése volt. Elképzelésében az összes európai nemzeti mozgalom ugyanazon eszmék által vezérelve az új Európa építésében tökéletes együttműködést ér el,⁹ amely a régi soknemzetiségű birodalmak rendszerét nem jellemezte. Mazzini a Risorgimento olyan polgári és nacionalista gondolkodója volt, aki hitt az emberiség egységében, és egy olyan vallási megújulásban, amelynek alapja a közösség/a kollektivitás; amely azoknak a messianisztikus és szabad embereknek az együttesét jelentette, akiket az egység szelleme és szeretete vezérel. Úgy vélte, hogy minden népnek küldetése van, és an-

7 Cavour ezen gondolatait az II Risorgimento 1848. május 3-i számában fejtette ki.

8 Valota, Bianca: *Giuseppe Mazzini's „Geopolitics of Liberty” and Italian Foreign Policy toward „Slavic Europe”*, East European Quarterly, 2003. XXXVII. No. 2. 156.

9 Mazzini, Giuseppe: Az Ifjú Európa Mozgalom. In: *Az európai egységeszme dokumentumai a 16. századtól 1945-ig*, Szeged, 2000. 102–103. – Lásd még: Mazzini, G.: *Opere I.*, Lettere, Milano, 1938. 139–140.

nak teljesítéséhez szabaddá kell válnia.¹⁰ Nézete szerint Itália küldetése a harmadik Róma, a nép Rómájának a megteremtése. De az olaszoknak nemcsak Olaszországot kell megteremteniük: azt létrehozva vezető szerepet kell játszaniuk az Egységes Európa megteremtésében.¹¹

A fiatal Mazzini reményeit a szlávok, elsősorban a lengyel nép felemelkedésébe helyezte. A harmincas évek európai forradalmainak leverését követően a Franciaországból kiábrándult Mazzini 1832-től az olasz–lengyel barátság kiépítésén fáradozott. A szláv nemzetek közül a lengyel volt a legismertebb Nyugaton, és sok közös elem révén – katolikus gyökerek, klasszikus kultúra, romantikus patriotizmus, a napóleoni korszak tapasztalatai – leginkább hasonlított az olaszhoz. Mazzini szerint mindkét népben él a dicső múlt emléke és a nemzeti egység megteremtésének vágya, amely lehet a két nép közös célja is, és együttes erővel legyőzhetik az osztrákokat, a közös ellenséget.¹² Úgy vélekedett, hogy a dicső történelmi múlttal és erős nemzeti öntudattal rendelkező lengyel nép képes szembeszállni a másik nagy szláv néppel, az oroszokkal is, amely egyébként veszélyesen ingadozik a civilizáció és a barbárság között, és a 19. század folyamán energiáját majd elszívja az Ázsia felé vállalt közvetítő szerepe. Mazzini a Szláv leveleiben (*Lettere Slave*) azt is kifejtette,¹³ hogy a szláv mozgalom kezdeményezése és összefogása a lengyel központhoz tartozna, és a lengyelek látnák el az annak érdekében végzendő felvilágosító munkát, feladatokat is. „Lengyelországban él, szenved, agitál a mag, a harcok Szláv Egyháza: valószínűleg Lengyelországból fog elindulni az a jelszó, amely az összes társaság fennkölt és lassú mozgalmát meg fogja változtatni.”¹⁴ Ezek voltak a szláv föderációra vagy legalább is a szlávok Lengyelország körüli koordinációjára törekvő, természetesen abból az autokratikus és expanzív politikát folytató cári birodalmat kirekesztő Mazzini-féle „kis pánszlávizmusnak” a legfontosabb gondolatai. Mazzini egy állandó és aktív olasz–lengyel együttműködést támogatott, de ezt oly módon óhajtott megvalósítani, hogy közben a Szent Szövetség kulcs-államaival (főleg Ausztriával) ne konfrontálódjanak. A két nép – egyeztetve és összehangolva a cselekvéseit – egyszerre támadná meg a két birodalmat, az oroszokat a lengyelek, az osztrákokat az olaszok. A harc nem csak a két nemzet szabadságáért folya, hanem valamennyi hozzájuk csatlakozó közép-kelet-európai nemzet szabadságáért is. Megjegyzendő, hogy Mazzini oroszellenességére hatással volt a lengyel költő, Mickiewicz elképzelése, aki azt hirdette, hogy Lengyelország és Oroszország nem csupán két területet jelent, hanem két külön eszmét is. A két állam, amely a hatalomért küzdelmet folytatott egymással, és dominanciára töre-

10 Mazzini, G.: *Dei doveri dell' uomo*, Milano, 1949. 50–51.

11 Madarász Imre: *Mazzini, az Apostol*, Bp., 1992. 52. – Jászay Magda: *Mazzini*, Bp., 1977. 75–76.

12 Giusti, W.: i. m. 25–26.

13 Mazzini, G.: *Lettere Slave*, Bari, 1939. vol. LIX. 15–16.

14 Mazzini, G.: *Del moto nazionale slavo*. In: *Scritti editi ed inediti*, vol. I-XXXVIII., Imola 1906–1918. vol. XXVI. 131.

kedett északon, az évszázadok során két vallást, két nyelvet, két ábécét, két eltérő kormányzást fejlesztett ki. Mazzini számára nem volt kétséges: Lengyelország a szíve és a hazája a szlávoknak, hitet és életerőt sugároz a szlávok távoli ágára. „Ma megvertnek és holtnak látszik, de érezzük, hogy nem így van, próféta”,¹⁵ a kis pánszláv demokrácia bajnoka az autokrata Oroszországgal szemben. Mazzini felhívással fordult a többi szláv és nem szláv nép felé, kövesse Lengyelországot, hogy együttes felkelésükkel lehetetlenné tegyék a nagyhatalmak kollektív intervencióját.

Mazzini megfogalmazta kritikai észrevételeit is a megosztott lengyel nemzeti mozgalommal kapcsolatban. Elítélte a mérsékeltek idejét múlt konzervatív katólicizmusát, mert eszméik nem a szabadság világából, hanem a pápa Rómájából táplálkoztak, amelyet egyébként az olasz forradalom fog megdönteni. De bírálta a lengyel forradalmi demokratákat is, akik szerinte egyre anyagiasabbá váltak, a szenvedélyes szabadságeszmék már nem fűtötték őket annyira, mint korábban, és „az igaz hitet” nélkülözvén a bomlás csíráit is magukban hordozták. A polgári elveket valló Mazzini számára a sok lengyel emigráns túlságosan arisztokrata volt, ezért pontosan megfogalmazta számukra a követendő célokat. „Mostantól egy olyan új népi és nemzeti programmal rendelkező Lengyelországnak kell kinőnie, amely az emberek és lelkek szabadságáé, és amely a haladás és nem az elmúlt századok Lengyelországa.”¹⁶ Mazzini úgy vázolta fel a szláv Risorgimento útját, hogy egyszerre gondolkodott az európai forradalmakról és a saját itáliai forradalmáról. Túlságosan megbízott az európai emigránsok információiban, biztos volt abban, hogy a balkáni-dunai régióban is felkelések fognak kitörni. Mazzini túlértékelte a politikai felkészültséget, és alábecsülte azt a viszályt, amely a régió népei között és a szlávokon belül is fennállt. Viszont azt jól látta meg, hogy fontos az agrárkérdés megoldása Lengyelországban, ami az arisztokratikus lengyel forradalmárok nem tartottak lényegesnek. Ezért óhajtotta összekapcsolni a lengyel mozgalmakat a Balkán és Galícia radikálisabb mozgalmival. „Önöknek kapcsolatot kell kialakítani Galíciában, Szerbiában és Velence felé. Az olasz demokraták kapcsolatban állnak a Szerb Nacionalista Párttal, és Önöknek egyesülniük kell velük és velünk. Az 1863-as lengyel felkelés sikertelensége után segítsenek nekünk a nyelvükkel, az ügynökeikkel a felvilágosító munkában Magyarországon, Csehországban, Horvátországban és Szerbiában.”¹⁷ Hitte, hogy a lengyelek közvetítők tudnak lenni a szláv népek és a Nyugat között.

A hatvanas években, amikor a déli régió és a Balkán forrongásban volt, a török elleni harcuktól fűtött szlávok lettek Mazzini legértékesebb szövetségesei. A déli szlávok egyre jobban érdekelték, kulturális és nemzeti mozgalmairól pontosabb képet akart nyerni, ezért információkat gyűjtött róluk. Mazzini Ausztria

15 Uo. 181.

16 In: Giusti, W.: i. m. 63.

17 Uo. 54–55.

szlávjainak (csehek, szlovákok, rutének) és a délszlávoknak a mozgalmait a görög és lengyel mozgalmakkal kapcsolta össze, mert fontosnak tartotta, hogy köztük szoros együttműködés jöjjön létre. Optimistán nyilatkozott a déli szlávokról, akik saját erejükben bízva cselekednek, és emiatt Oroszország megpróbálta magához vonzani, Ausztria pedig megosztani őket. Mazzini azt hirdette, hogy a szláv és olasz Risorgimentonak össze kell kapcsolódnia. „A nemzeti mozgalmak ezeken a területeken össze kell, hogy fogjanak a közös célért”,¹⁸ ideológiai, földrajzi és kereskedelmi okok miatt nem szabad, hogy Itália nélkül és ellenében menjen végbe a térség átalakulása. A harmadik Rómának, a nép Rómájának szövetségeseit kell találnia, hogy megtörje a német befolyást Közép-Kelet-Európában, és az orosz Keleten. Az elsődleges cél az volt, hogy megsemmisítsék Ausztriát, amely Európában a mozdulatlanságot szimbolizálta. Kiemelte, hogy az új fiatal szláv nemzetek hálásak lesznek azoknak, akik a segítségükre siettek. Ezért Itáliának is abba kell hagynia az állandóan változó és ad hoc jellegű diplomáciai manőverezést, tudatosan és tervszerűen be kell kapcsolódnia a térség diplomáciájába, tevékenyen kell részt vennie annak az Ifjú Európának a megteremtésében, amelyet Mazzini megálmodott. Itáliának aktívan kell részt vállalnia az Ausztria elleni háborúban, és azonnal kapcsolatot kell létesítenie a Közép-Kelet-Európában fellobbanó forradalmakkal is. Az olaszoknak nem szabad megállniuk Velence megszerzésénél, Olaszország fogja a szláv népeket szabadsághoz és függetlenséghez juttatni. „A mi háborúnk ...egy számunkra hasznos háború, amely olasz vezetéssel rajzolja újra Európa térképét. Számunkra olyan helyzetet teremtet, hogy Itália lesz a népek szövetségének vezére, új korszakot nyitva a civilizáció történetében. Ez a háború Keleten fog zajlani, fellázítja a románokat, a magyarokat, a szlávokat.”¹⁹

Mazzini egészen másként vélekedett a pánszlávizmusról 1848 előtt, akkor a kis szláv népek körében népszerűsítendő és tudatosítandó hosszú távú modellt látott benne, 1871-re viszont a cári Oroszország által kisajátított doktrínának tartotta. Külpolitika című munkájában kifejezte aggodalmát is ezzel összefüggésben, úgy vélte, hogy Oroszország és a többi szláv nép erősödő kapcsolata „a kozák Európa” megteremtéséhez vezethet.²⁰ Ezért az oroszok és németek által közrefogott közép-kelet-európai népeknek a feladatát abban jelölte meg, hogy védbástyaként szolgáljanak „a pánmoszkovitizmus és pángermánizmus” között.

Mazzininak köszönhetően az 1840-es évektől Európa sorsáról egy olyan vízió hódított az itáliai demokraták körében, amelyben Olaszország történelmi szerepet játszott: szabadsága kivívása után felszabadítja az európai népeket is. Mazzini Olaszországnak Európa újjászületésében, az európai népek felszabadításában vezető szerepet szánt. Úgy vélte, Franciaország forradalmi ereje kime-

18 Mazzini, G.: The European Question. In: *Scritti editi ed inediti*, vol. XXXIV. 15.

19 Mazzini, G.: Le due guerre. In: *Scritti editi ed inediti*, vol. XIV. 195–196.

20 Mazzini, G.: Politica Internazionale. In: *Scritti editi ed inediti*, vol. XVI.

rült, ezért Olaszországra és Lengyelországra vár az európai konzervatív erők által fenntartott egyensúly és rend széttörése. A nemzeti öntudatra ébredt szlávok a két kulcsfontosságú nép, a lengyel és az olasz vezetésével, fiatal és romlatlan energiáikkal szétroppantják az európai konzervatív rendszereket.²¹

Mazzini idealista modelljében az európai népek sikerét a szomszédjai sikeréhez kötötte. Elképzelése szerint Olaszország és Lengyelország áll az Európában kibontakozó általános felkelés élére, megragadván a pillanatot, testvéri úton egyesítik a népek kezdeményezéseit/felkeléseit, Itália délen, Lengyelország északon, és végül egyesülnek erőik.

Mazzini két kiemelkedő nemzet hivatását fogalmazza meg Európában, geopolitikai szinten.²² Miután az olaszok és a szláv népek felszabadítják saját területeiket a porosz, a török, az osztrák és az orosz uralom alól, végre felhasználhatják hatalmukat a szomszédos népek szabadságának megteremtésében. Mazzini hangsúlyozta, hogy a szlávok befolyása eddig is érezhető volt Európában, de egyre nagyobb lesz akkor, ha a négy csoport (az oroszok, a lengyelek, a csehek és a délszlávok), amelyre szétszakadt, egyesül. A szlávok elsöprő mozgalma a Kelet-Közép-Európában élő nem szláv népeket is magával ragadja, és ez a nagy felkelés eltörli Ausztriát és a Török Birodalmat. Mindez azért is lehetséges, mert a szlávok egységesek, sokan vannak, fiatalok, és nemzetként akarják definiálni magukat, szemben Ausztriával, amely egy adminisztratív képződmény csupán. A törökök katonai erejük révén izoláltak jelen a Balkánon, ahová sem a hitük, sem a tradícióik nem kötik őket. Ami pedig Oroszországot illeti, összetett egyesülése azoknak a népeknek, amelyekből fiatal nemzetek fognak kiemelkedni, ami a birodalom összeomlását eredményezi. Az olaszok és a szlávok közös célja, hogy elpusztítsák a két birodalmat, Ausztriát és Törökországot, felszámolják a népek szabadságának kivívását akadályozó rendszerüket. Azért, hogy az olaszok és a szlávok egyesítsék erőiket, egy egységes pártot kell létrehozniuk, amelyben „baráti kezét nyújtanak egymásnak a szomszédok”. Mazzini kijelentette: „a mi célunk a ti célotok, Istentől és Európától ugyanazt a küldetést kaptuk, a ti mozgalmaitok egy frontba kell, hogy tömörüljön: az Akciópártba. Ti magyarok, baráti jobbot kell, hogy nyújtsatok a románoknak és a szlávoknak, ti szerbek, baráti jobbot kell, hogy nyújtsatok a románoknak és a helléneknek.”²³

Mazzini külpolitikai koncepciójában az olasz probléma és a keleti kérdés összekapcsolódott. A keleti kérdés kínálta lehetőséget az európai népek forradalmával és Ausztria (az Oszmán és Orosz Birodalom) bukásával kapcsolta egybe.²⁴ Emiatt ellenezte a krími háború idején Cavour azon törekvését, hogy a pie-

21 Mazzini, G.: *Polonia e Italia in Scritti editi ed inediti*, Imola 1905–1943. (Edizione nazionale del Centenario), vol. LXXV. 156–158., 212.

22 Valota, B.: i. m. 161–162.

23 Mazzini, G.: Ai patrioti della Serbia e dell' Ungheria. In: *Scritti editi ed inediti* (Ed. naz. del Cent.), vol. LXXV. 212.

24 Kis Aladár: i. m. 67.

monti állam csapatokat küldjön a Krimbe. Genovai lapjában, az *Italia e Popolo*-ban Cavourhoz intézett nyílt levelében elítélő bírálatot fogalmazott meg. Ebben azt hangsúlyozta, hogy a torinói vezetés számára Itália ügyénél fontosabb a Savoia-uralkodóház érdeke, és a nemzeti felkeléstől való félelmében inkább Ausztria barátságát keresi, a nagyhatalmak vazallusa lett.²⁵

Ahogy a történelem megmutatta, a nagy demokrata felkelés eszméje egy nemes illúzió volt csupán. A Mazzini-féle modell kelet-európai államokra történő alkalmazása komoly nehézségekbe ütközött. Egyenlete, hogy Nemzet = Nép sok sajátos ellentmondással volt terhes, és nem ajánlott megoldást a kisebbségek problémáira sem. Számára a nemzet homogén, a lakosok ugyanahhoz a kultúrához tartoznak, így azok, akik mások kulturális vagy etnikai szempontból, kimaradnak. A tarka etnikumú közép-kelet-európai népeknek nehéz volt ezt, az etnikailag homogén nemzetet megkövetelő Mazzini-féle koncepciót befogadniuk.²⁶

25 Jászai Magda: i. m. 152–153.

26 Valota, B.: i. m. 164.